

XABIER MENDIGUREN ELIZEGI

Great Expectations

Gogoan daukat gaztetan entzundako mitin bat, artean halako gauzetarako interes pittin bat geratzen zitzaidanean. Botoa emateko eskubidea lortu nuen garaitsuan izango zen, 1982an edo. Historiaurrean, ia. Gure herrian zen ekitaldia, eta Itziar Aizpurua mitinlari; gainerako hizlariak eta han esandakoak ahaztu zaizkit, baina gauza bat buruan geratu zitzaidan: nola Aizpuruak halako batean esan zuen, gutxi gorabehera, KAS alternatiba lortu arte ezin zela euskara salbatu.

Beti izan dut joera, nonbait, kasurik txarrean jartzeko, eta orduan ere halatsu pentsatu nuen: ados, KAS alternatibarekin hobeto, baina lortzen ez bada zer? Eta, inportanteagoa, bitartean zer? Garai hartan kartzeletan zeudenei esaten zieten, eta askok sinistu, «datorren urtean denak kalean». Geroztik zer etorri den denok dakigu, ez naiz zaurian piko egiteko bezain gaiztoa. Zergatik etorri zait pasadizoa gogorra, hortaz? Seguru asko, espektatiba handien ondorengo emaitza kaxkar eta zapuzgarriekin oroituta; zenbat aldiz entzun ote dugu urteetan esaten: ETArene amaitzen den egunean (garaipenaz, derrotaz, negoziazioz...), sekulako gorakada izango dugu. Eta orain zer dugu?

The Big Crunch

Bitxia ere bada urtearen balantze kulturala egitea, noiz eta ekonomia hankaz gora dagoenean, inoiz ezagutu den krisirik sakonenean eta zulotik ateratzeko itxaropenak gero eta txikiagoak direnean. Pentsatzen jarrita, nori axola zaio kultura

bere lanpostua kolokan egon daitekeenean? Erantzun ziniko bat eman nezake: bada, benetan inporta, bere bizimodua eta ogibidea kulturarekin loturik dituen jendeari inporta zaio, bistan da; eta, gaizto segituta, halakoak ez dira gutxi izango aldizkari hau hartzen dutenen artean. Horrez gain, baina, garbi daukat orriok irakurtzen ari dena ez dabilela bere poltsikoaren kezkarekin, kultura oro har eta euskal kultura bereziki bere arduren artean dituela. Zuretzat segituko dut bada.

Paradigma aldaketa aipatu ohi da sarritan, behar baino maizago, baina ez da oso azkarra izan behar oraingoan bai, halako baten atarian gaudela sumatzeko. Ez bakarrik armen amaierak euskal politikan aro berri ospetsu hori ekarri duelako, edo ezker abertzaleak EAJri hegemonia kendu diezaiokeelako. Marxista jartzea barkatzen badidazue, ekonomia-aren mugimenduak dira oinarritzko eta funtsezkoenak, forma politikoen gainetik, eta orain bizi dugun aldagoiak erabat baldintzatuko du guztion etorkizuna.

The Great Depression

Hasieran, AEBetako hipoteka-maileguen kontua omen zen munduko finantza-merkatuak aztoratu zituena; gero, eraikuntza-sektorerara zabaldu zen; oraintxe bertan, inork ez daki azaltzen zein den nahaste-borraste honen muina, ez zergatia, eta are gutxiago zein izan litekeen irtenbidea. Garbi dago, ordea, konponbiderik izatekotan, ez dela berehalakoa izango, eta inoiz burua jasotzea lortzen badugu, ondo sufritu eta gero izango dela.

Baikor antropologiko edo patologikorik ez da inoiz falta izaten, eta gure artean ere ez dira gutxi kapitalismoaren amaiera iragartzen dutenak, ezkila pozez joka. Ba, hala bada hala bedi, baina nik susmoa dut kapitalismoa baino zerbait sakonagoa dela behea jo duena: etengabeko hazkundean oinarrituriko sistema; planeta finitu batean bizi gara, lehen-gaiak mugatuak dira beraz, baina sekula amaituko ez balitz bezalaxe jokatu dugu eta jokatzen segitzen dugu, ipuineko

eskorpioiaren gisan, besterik egiten ez dakigulako. Des-hazkondeaz hitz egiten digute zenbait mugimendu alternati-bok; posible ote? Orain arte ez da inoiz halakorik izan. Historia unibertsalean, hainbat garai eta lekutan gertatu dira hazkundearen osteko gainbeherak, erorialdi orokor eta bortitzak; oraingoa, gainera, bestelakoa da, arrazoi simple bezain biribil batengatik: ustiaketaren ostean kolapsoa iristen bada, zibilizazio industrialak krak egiten badu, ondorengo anabasa ez da izango herrialde kapitalistena, ez Europarena, bai-zik eta planeta osoarena.

Badago beheraldi bat denon artean adosterik, modurik leunenean gerta dadin? Antolatu ote liteke denok pobrexeargo egingo gaituen mundu bat, era koordinatu eta harmonikoan? Duda egiten dut. Beharbada apokaliptiko samar nabil baina, nolana dela, *Mad Max* garaia iritsi bitartean, jarrai dezagun biolin musikaz dantzan, Titaniceko pasaiariak bagina bezala.

Beharrezkoak eta ezinbestekoak

Ingeles izenburuekin gure *center*-maniaren parodia egin nahi nuen, baina aspertu naiz txantxaz, eta segi dezadan artikuluaren mamiarekin. Kulturak luxuaren tankera dauka batzuentzat; beharrezkoa ez den denbora-pasa, eskisito batzuen jolasa, jende bitxiaren obsesioa. Horretatik ere izango du akaso, baina baita askoz gehiago ere: herri baten arnasa, pertsonaren hazkurri espirituala, gizadiaren sorkuntza go-rena... Kontuak kontu, oso litekeena da, inoiz behi gizen eta guririk dastatu gabeak izan arren, behi argalen aroa etortzea; alegia, aurrekontu publikoak murrizten ari diren sasoi honetan, ez litzateke harritzekoa kulturari ezartzea mozketarik sakonenak.

Panorama horren aurrean, gogoan eduki behar genuke, diru publikotik parrasta handiak etorri arren azken hamarkadetan «kultura» etiketaren pean, diru multzo hori, batez ere, eraikuntza dotoreetara joan dela: hau da, arkitekto eta

igeltseroak, elektrizista eta iturginak, pintore eta tapizatzaileak izan dira aurrekontu horren onuradun zuzenak, denak ere lanbide serio eta nobleak, ez artista txoroen sailekoak.

Turistak txunditzeko eta hiriak biziberritzeko eraikuntza horiek bete egin behar dira gero, azpiegitura horien eguneroko martxa eramango duen jendea behar da, eta hor sartzen dira kudeatzaile eta gerenteak, administratzaile eta kontulariak, itzultzaile eta zaindariak, aholkulari eta garbitzaileak: horiek ere ogibide beharrezkoak, noski.

Esan nahi dut, adar-soinua alde batera utzita, sortzaileen-tzako laguntza zuzenak gutxienekoak izan direla gure kultur politikan; ez dakit hala behar zuen edo bestela egin zitekeen, baina orain, mozketarik egitekotan, egin dezatela azpiegituretan, lehenik, eta, bide horretan jarraitu behar badute, gestio eta burokrazian ondoren; teknikari, agente, produktore eta bitartekariak mesederako izaten dira, dudarik gabe, beharrezkoak ere bai neurri batean, baina zinez ezinbestekoak beste ganorabako horiek dira: margolari eta musikariak, argazkilari eta dantzariak, aktore eta idazleak. Hobe ez ahaztea.

Auzolana bueltan da

Gerrako ekonomia aipatzen entzun nion eskuineko politikari bati orain dela gutxi, eta dardarka hasi nintzen, ez gerraren beldurrez, halako adierazpen batek ekar dezakeenagatik baizik, lehenaz gain larri dauden sektoreetan.

Adibidez, *Berria*. Mundu osoko prentsa idatzia krisian dagoen garaian, egunkariak han-hemen ixten, gure eguneroko berriemaileak gero eta estuagoa du bizirautea; alabaina, «estrategiko» deitu ohi zaien eta benetan aparra eta itxurakeria izaten diren proiektu gehienak ez bezala, guretzat premia-zko lehentasuna da *Berriak* aurrera segitzea. Dirulaguntzak onenean izoztuta, paperaren erosleak apurka beheraka, sareko irakurleek irabazirik eman ez, iragarle pribatuak urri eta instituzionalak xuhur... Zer bide geratzen da? Ziztaden kanpaina eratu da, euskaltzaleoi dirua eskatzeko.

Batetik, irudi lezake diru eskatze betiko hori atzera egite bat dela, jendea aspertuta dagoela halakoekin, eskea amateurismoari lotzen diogula eta ez profesionaltasunari, gure hizkuntzak duen egunkari bakarrak bestelako tratamendua merezi lukeela... Hori guztia egia da, baina, gauden egoeran gauden bitartean, ez dago soberan komunitate bat garela gogoratzea, guztion zeregina dela denon gauzak aurrera ateratzea, auzolanaren kultura eta sentipena lantzea, alegia; norberak lagundutako egitasmo hori, gainera, geureago sentituko dugu.

Gure egunkariak bezala, diru eskera jo dute Euskal Memoria fundaziokoek, diru eskera jotzen ari dira han eta hemen filmak egiteko hainbat proiektu ere. Eskea ezin da izan etengabea eta mugagabea ordea: emaileak nazkatzeko arriskua dago, eta artistak erretzeko ere bai, sormenean jarri beharreko energiak finantzazioarekin agortuta. Asmatuko ahal dugu orekan!

Zeuk egizu

Auzolana bezala, zaharberritzera doalako itxura guztia duen beste ohitura bat autoedizioarena da: hau da, ohiko bitartekari eta azpiegituren ordez, norberak plazaratzea produktua, zuzenean. Musikan gero eta ohikoago ari da bihurtzen; garai batean, diskoetxeetan kasurik egiten ez zieten musikari «marjinalek» joko zuten halakoetara (eta baita prozesu osoa bere gain hartu nahi zuten musikari ospetsu batzuek ere: Fermin Muguruzak, esaterako); gaur egun, berri, disko-salmenten krisiaren ondorioz, salbuespena arau ari da bihurtzen, eta handi batzuk kenduta, gehienak ari dira beren diskoak produzitzen eta argitaratzen, diskoetxeek baldintza eskasegiak eskaintzen dizkietelako, batetik, eta diskoetxearen beharrik gabe proiektuaren nondik norakoak musikariak berak kontrola ditzakeelako ere bai; azken aldi-koetan burura datozkit Xabier Montoia (Bidehuts zigiluarekin atera arren), Rafa Rueda, Gose... Lehendik ere zuzeneko emanaldiak ziren musikarien irabazpide normala, ez diskoen

royaltyak, eta orain, diskoa saldu ere zuzeneko emanaldietan saldu beharko dute.

Eta liburuetan? Garai batean, argitaletxeek aski kalitaterik edo bideragarritasunik ikusten ez zieten produktuak izaten ziren autoediziora jo beste erremediorik izaten ez zutenak; berriki, argitaletxeetan tokirik bilatzeko batere arazorik ez daukan egile batek erabaki du bere zigilu propioa eratzea: Gaumin argitaletxea, Fernando Morillok sortua, behiala Xabier Gereñok bezala. Etorkizunean gehiago izango ote diren? Geroak erranen.

Berriak eta beteranoak

Urteko literatur produkzioa komentatzeko baliatu ohi dut tarte hau; aurten, produkzio osorako astirik ez-eta, deigarria egin zaidan zertzeladatxo bat aipatzera mugatuko naiz: aurreko urteetan egile berri eta gazteen plazaratzea azpimarratu bada, hainbat idazle nobel beterano dira nobedade udazken honetan, mende erdia pasa eta gero literatur plaza-ira irteten ausartu direnak.

Narratibazko liburuak ditugu sorta horretakoak; zehatzago, eta zerrenda labur bat eginda, bi ipuin-liburu: Xabier Artola Zubillaga donostiarraren *Argi-itzalen neurria* eta Juan Modesto Arrieta zarauztarraren *Izen bereziak*; eta hiru nobela: Gaizka Zabarte berriztarraren *Zaharrak ez zuen hil nahi*, Joseba Lozano gasteiztarraren *Argiaren erreinua*, eta Koldo Zuazo eibartar bilbotartuaren *Neure buruaren alde*.

Gazteak estreinako aldiz kaleratzen direneko ilusio eta nerbio berberak izango dituzte, seguru asko; berdinak izan daitezela gure harrera eta txaloa.

Zazpigarrena lehen

Dena dela, euskal kultura bere osoan hartuta, arlo bat nabarmendu baldin bada urte honetan, zinema dugu hori. Urte askotan egon gara euskarazko estreinaldi bakar bat ere

gabe; bat izan dugunean, pozik, eta birekin zer esanik ez. Aurten, berriz, bost film luze estreinatu dira areto komertzialetan, bata bestearen atzetik, irailetik hona: genero, ikuspegi eta tankera askotako pelikulak.

Aipa ditzagun banan-banan: Alberto Gorritiberearen *Arriya*, baserri giroko drama; Asier Altunaren *Bertsolari*, bat-bateko kantuari buruzko dokumentala; Telmo Esnalen *Urte berrri on, amona!* komedia beltza; Imanol Rayoren *Bi anai*, Bernardo Atxagaren testuan oinarrituriko esperimentu bisuala; Juanjo Elordi eta Asisko Urmenetaren *Gartxot*, Kanpionek idatzitako leienda marrazki bizidunetara eramana.

Bostetatik lau, behintzat, kalitate estandarretik gorakoak, eta batzuk oso onak. Normal hartzen ditugu halakoak, eta normala beharko luke herri normal batean. Beharbada ez gara jabetzen zenbat lan, buruhauste eta atzera-aurrera eskatzen dituen halako film batek, ezta zenbat diru kostatzen den ere. Datorren urtean beste horrenbeste izango ditugun, zaila da esaten. Bitartean, hauek ikus ditzagun eta goza.¶